

ЗМІСТ ТА ФОРМИ МІЖРЕГІОНАЛЬНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА

У статті проведено теоретичне дослідження сутності та характерних ознак міжрегіонального співробітництва. Розглянуто особливості розвитку форм інтеграційних зв'язків та ключові вияви синергетичного ефекту в різних сферах діяльності регіону. Запропоновано класифікацію форм міжрегіонального співробітництва.

Ключові слова: міжрегіональне співробітництво, інтеграція, синергетичний ефект, система економічних зв'язків.

Ускладнення умов розвитку інтеграційних процесів, інтенсивність конкуренції має безпосередній вплив на формування нової системи відносин між регіонами країни. Це поставило перед Україною проблему організації ефективного міжрегіонального співробітництва, що дозволить досягти позитивного синергетичного ефекту.

Дослідженню питань міжрегіонального співробітництва присвячені праці таких відомих вітчизняних науковців, як З. Варналій, З. Герасимчук, М. Долішній, В. Є. Кіш, С. Максименко, Н. Мікула, Л. Прокопенко, О. Рудік, І. Сторонянська, І. Студенников, В. Удовиченко, Ю. Шаров та ін. Попри досить велику кількість наукових праць з визначеної проблематики недостатньо досліджено зміст міжрегіонального співробітництва, а саме – не вироблено єдиного підходу до розуміння цього поняття.

Метою нашої статті є дослідження сутності інтеграційних процесів, структури міжрегіональних зв'язків та умов виникнення синергетичного ефекту. Насамперед важливим є визначення змісту міжрегіонального співробітництва та обґрунтування розвитку його форм.

Інтеграційні процеси розглядають з різних позицій, зокрема Статут Асамблеї європейських регіонів розглядає міжрегіональне співробітництво як таке, що відбувається між регіонами, що належать до різних держав. Однак співпраця регіонів можлива не лише між державами, але й усередині країни, що звужує розуміння цього поняття.

На думку Н. Мікули, міжрегіональне співробітництво означає будь-яку взаємоузгоджену діяльність, спрямовану на започаткування відносин між територіальними общинами та властями двох або більше договірних сторін, крім відносин транскордонного співробітництва між сусідніми органами влади, разом з укладанням між територіальними общинами та органами влади інших держав угод про співробітництво [5, с. 11].

У такому підході співробітництво спрямоване на започаткування відносин, що дозволить вирішити більшість проблем між територіальними общинами та властями договірних сторін. Також у визначенні конкретизуються суб'єкти і об'єкти співпраці. Проте не відомий подальший розвиток відносин, а саме його кінцевий результат.

Можна погодитися з І. Сторонянською в тому, що міжрегіональне співробітництво – це взаємовідносини, які виникають між регіонами у сферах економіки,

політики, культури, освіти, охорони природи тощо [10, с. 43]. Однак у визначенні не відображено, на яких засадах розвитку будуть відбуватися відносини і взагалі, чи будуть вони взаємовигідними.

Манів З. О. під міжрегіональним співробітництвом розуміє будь-які зв'язки, що встановлюються між регіонами різних державних утворень. Така співпраця спрямована на вирішення конкретних соціально-економічних проблем кожної території. Проте таке визначення можна було б удосконалити тим, що на сьогодні взаємовідносини регіонів відбуваються у великій кількості сфер і часто незалежно від волі та бажань людини та накресленого нею кордону – в атмосфері, по воді тощо [5, с. 14].

Отже, як бачимо, кожен з вищевказаних вчених говорить те, що характеристиками міжрегіонального співробітництва є взаємоузгодженість, взаємовигідність зв'язків, взаємопроникнення і зрощення, що є властивостями синергетики. Вона акцентує увагу на узгодженості, взаємодії частин системи у процесі утворення її структури як єдиного цілого. Принциповим для синергетики є нелінійність, нерівноважність, складність досліджуваних явищ.

Як висловився Пепа Т. В. : «...в контексті сучасної парадигми регіонального сталого розвитку міжрегіональний розвиток в загальному розумінні є системою відносин, при якій досягається оптимальне співвідношення між економічним ростом суміжних регіонів, ...» [6]. Тому ефект синергії, в такому випадку, це ефект від спільної дії всіх елементів системи, що призводить до збільшення якісних показників функціонування без збільшення кількісних. Результат співпраці має бути як мінімум позитивним.

На думку Соловійова В. П., сутність синергетики складно визначити, оскільки мова йде про явища, що виникають у результаті спільної дії кількох різних факторів, і кожний окремий фактор окремо до цього явища не призводить [9, с. 115].

Уведення в науковий обіг терміна «синергетика» в сучасному розумінні справедливо пов'язано з Г.Хакеном, який позначає ним загальну теорію динамічної поведінки систем особливого роду. Ознакою таких систем є можливість появи за певних обставин кооперованої (узгодженої) поведінки окремих їх частин, що веде до якісних змін у системі [12, с. 35].

Сьогодні синергетика стала найбільш популярною в нашому хаотичному часі. Вона є головним науковим базисом для розробки різних стратегій еволюції суспільства, соціального розвитку в умовах високої

невизначеності, суперечливості інформації, тобто в області хаосу. Синергетику можна розглядати як «науку про колективну організовану та самоорганізовану поведінку; при цьому поведінка ця підпорядковується загальним законам» [12, с. 26]. Синергетика досліджує «фізичні основи формування структур», вона вивчає «процеси самоорганізації в нерівноважних нелінійних системах» [11, с. 5]. Можна зазначити, що коли економічна система втрачає функціональну стійкість, виникають самоорганізаційні процеси формування нових ефективних структур. А міжрегіональне співробітництво – система, яка еволюціонує, і тому також здатна до самоорганізації.

З погляду синергетики процеси у відкритих нерівноважних системах характеризуються принциповою нелінійністю, присутністю зворотних зв'язків, що зумовлює появу якісно нових можливостей здійснення керуючого впливу на систему міжрегіональних зв'язків [2, с. 10]. Саме синергетика може стати адекватним інструментом для аналізу складних інтеграційних процесів, що відбуваються в сучасному суспільстві та економіці.

Проте в умовах дефіциту ресурсів регіони країни постійно знаходяться в стані конкурентної боротьби. Конкурентоспроможність – це не що інше, як сукупність переваг одного об'єкта у стосунку до іншого, або ж здатність витримувати змагання серед подібних об'єктів [7, с. 120]. Потрібно врахувати, що конкуренція може відбуватися між регіональними органами влади, між підприємствами, різними організаціями, що може призвести до небажаної міжрегіональної конкуренції на основі порівняльних переваг.

За умов мінливості факторів зовнішнього середовища, активних дій конкурентів і цілеспрямованого розвитку внутрішнього середовища підприємства одні конкурентні переваги підсилюються, інші – стають більш слабкими. Тому для конкретного періоду часу оптимальний набір конкурентних переваг може змінюватися і згодом переглядатися. Тому регіони надають великого значення аналізу своїх сильних і слабких сторін для оцінювання реальних можливостей у конкурентній боротьбі й розробленні заходів і коштів, за рахунок яких регіони могли б підвищити конкурентоспроможність і забезпечити свій успіх.

Виходячи з вищевикладеного, пропонуємо розглянути нову концепцію, наявність можливостей з формування нових або підсилення наявних конкурентних переваг регіону, що, на нашу думку, передбачає наявність синергетичного ефекту.

Саме тому інноваційний складник міжрегіонального співробітництва зорієнтований на синергетичний ефект: досягнення стабільного збалансованого соціально-економічного розвитку завдяки нарощенню конкурентних переваг регіонів. Цілком закономірно, що існування стійких конкурентних переваг, а також їх розвиток дає міжрегіональній системі можливість нарощувати свій стратегічний потенціал [1, с. 22]. Вдале поєднання та застосування конкурентних переваг окремих регіонів дозволяє значно збільшувати рівень розвитку, що також свідчить про отримання синергетичного ефекту, коли одночасне застосування прогресивного досвіду різних регіонів дає змогу отримати більший економічний ефект, ніж за окремого

їхнього використання (рис. 1).

З урахуванням вищезазначених визначень пропонуємо основні ознаки міжрегіонального співробітництва:

1. Формування стійких, взаємовигідних зв'язків, заснованих на спільних цінностях між територіальними общинами двох або декількох регіонів як усередині держави, так і за її межами;

2. Управління розвитком зв'язків співпраці в одній або більше країн у різних сферах суспільного життя, які охоплюють розмаїття цінностей соціуму (економічного, соціального, політичного, культурного, екологічного розвитку цих територій із широким залученням місцевої спільноти.).

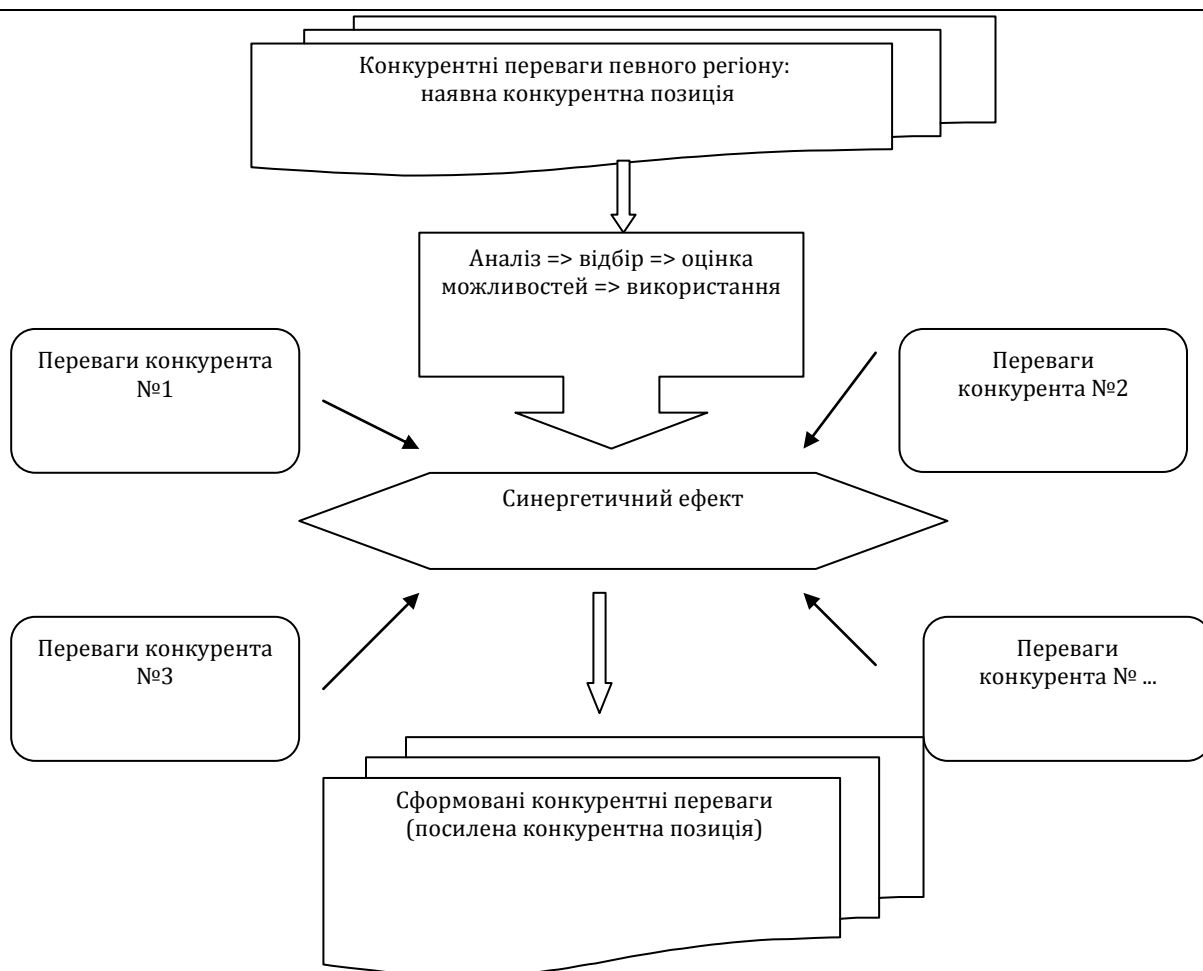
3. Співпраця, яка спрямована на синергетичний ефект нарощення конкурентних переваг.

Тому можна визначити міжрегіональне співробітництво як процес формування системи стійких взаємовигідних зв'язків між територіальними общинами та владою двох або декількох регіонів як усередині держави, так і за її межами, що визначають коло учасників та зміст співпраці в різних сферах суспільного життя на основі синергетичного ефекту від нарощення їх конкурентних переваг.

Із розвитком та налагодженням добросусідських відносин між регіонами як всередині держави, так і за її межами, виникають різні форми міжрегіонального співробітництва. Тому є потреба проаналізувати основні форми співпраці, а також систематизувати їх.

Міжрегіональні зв'язки є системою економічних відносин та інтересів на регіональному рівні, що формуються і розвиваються у процесі функціонування регіональних господарських систем та зумовлені територіальним поділом праці, наявністю конкурентних переваг та прородно-географічними умовами [10, с. 39]. Міжрегіональне співробітництво може здійснюватися у різних формах, за участю та без участі органів влади і самоврядування. В обох випадках на органи влади та самоврядування покладається завдання створити як відповідне інституційне забезпечення, так і сприятливі економічні умови щодо знаходження контрагентів, просування товарів на внутрішній ринок, здійснення інформаційної та консультаційної підтримки виробничої, маркетингової, інвестиційної діяльності підприємств, координація регіональних проектів [5, с. 109].

Існують різні підходи до класифікації форм міжрегіонального співробітництва. Усі форми різняться низкою особливостей, а саме – наявністю кордону і необхідністю його облаштування, використанням природних ресурсів і, відповідно, вирішенням спільних чи ідентичних проблем, діяльність у різних галузях. Проте такі класифікації не охоплюють всієї кількості та різноманітності видів співпраці, а також ідеї синергетичного ефекту, покладеної в зміст міжрегіонального співробітництва. Тому виникає потреба чіткої класифікації форм співпраці, адже всі вони потребують систематизації та нових підходів до їх кращого вивчення. Вважаємо доцільним класифікувати форми міжрегіональної взаємодії за певними ознаками (таблиця 1).

Рис. 1. Схема виникнення і реалізації синергетичного ефекту від нарощення конкурентних переваг

Співпраця може відбуватись шляхом взаємодії великих господарюючих суб'єктів, зв'язками між регіонами різних держав, започаткування відносин між територіальними громадами двох або більше сторін, змісту набуває також процес розвитку взаємозв'язків міжнародних господарських комплексів.

Також можна виокремити співпрацю, де органи місцевого самоврядування (ОМС) можуть об'єднувати свої ресурси, якщо це допомагає їм покращити ефективність своєї роботи: обмінюватися набутим досвідом у наданні окремих послуг. Відносини між двома або кількома ОМС (тобто органами базового рівня місцевого самоврядування), які мають статус юридичних осіб і певну політичну, юридичну та фінансову автономію (відповідно до принципів Європейської хартії місцевого самоврядування), можна визначити як міжмуніципальне співробітництво [8, с. 324].

Однією з важливих форм міжрегіонального співробітництва є взаємодія підприємств і організацій різних регіонів країни. Така взаємодія здійснюється між підприємством (організацією), з одного боку, і органами влади, з іншого, чи між двома господарюючими суб'єктами різних регіонів.

Логістичні системи можна вважати як варіант інтеграції, за рахунок ідентифікації і оптимізації цих зв'язків. Логістична система — це організаційно-господарський механізм управління матеріальними та інформаційними потоками. Вона об'єднує матеріальні засоби, що забезпечують рух товарів по логістичному ланцюгу (склади, вантажно-розвантажувальні

механізми, транспортні засоби), виробничі запаси та засоби управління усіма ланками ланцюга. Як правило, ця система складається з кількох підсистем і має розвинені зв'язки із зовнішнім середовищем [4].

Громадські організації як об'єднання громадян утворюються для спільної реалізації спільних інтересів (культурних, економічних, вікових, гендерних, регіональних, релігійних, професійних, соціальних тощо).

Важливою і актуальною тенденцією сучасного світового економічного розвитку стали процеси економічної кластеризації, спрямовані на підвищення конкурентоспроможності економічних суб'єктів на мікро-, мезо- і макрорівнях. Зміст кластеризації полягає у прискоренні економічного розвитку і підвищенні конкурентоспроможності окремих економічних суб'єктів (підприємств, регіонів, країн, окремих територій і міст) шляхом використання переваг суспільного поділу праці і ущільнення їх науково-виробничої взаємодії в результаті утворення так званих кластерних об'єднань [5, с. 258].

З огляду на роль міжрегіонального співробітництва виділені форми за (масштабом) суміжністю територій. Таке співробітництво виражається у формах транскордонного співробітництва (з усіма його формами, у тому числі – єврорегіони та міждержавні транскордонні кластери), міжтериторіальної співпраці. Також сюди як форму можна зарахувати агломерацію, де, наприклад, два міста формують єдиний економічний простір.

Окрім названих форм міжрегіонального

співробітництва, є безліч інших: вільні (спеціальні) економічні зони, спеціальні режими інвестиційної діяльності на територіях пріоритетного розвитку, різні форми транскордонного співробітництва, у тому числі єврорегіони та міждержавні транскордонні кластери [3, с. 323].

Таблиця 1. Класифікація форм міжрегіонального співробітництва за ознаками

Ознаки	Види форм
Участь органів влади	– за участю; – без участі
За суб'єктом управління	– діяльність місцевих та регіональних органів влади; – органи влади національного рівня; – формальні і неформальні інституції співробітництва.
За кількістю учасників співробітництва	Два або декілька учасників
За змістом співпраці залежно від стадії цих відносин	– започаткування відносин; – взаємопроникнення і зрощення відтворювальних процесів суб'єктів господарювання; – зміцнення і розвиток відносин; – взаємоузгоджена діяльність; – співпраця.
За характером взаємовідносин	– стійкі, – нестійкі;
За напрямком співпраці	– зовнішньоекономічні; – внутрішньоекономічні.
За (масштабом) суміжністю територій	– здійснюється у географічно суміжних територіях. Це стосується і територій, відокремлених морем; – здійснюється між несуміжними територіями.
За метою взаємозв'язків	Розв'язуються спільні або однакові проблеми
За характером діяльності взаємозв'язків	– господарські (виробничі, невиробничі); – торгово-економічні; – науково-дослідні; – культурні; – політичні; – туристичні; – соціальні; – технічні; – співпраця по боротьбі зі злочинністю; – організаційні.

Наведена класифікація форм міжрегіонального співробітництва удосконалює сучасні основи управління взаємовідносинами, що дає можливість для більш цілісної й ефективнішої діяльності учасників інтеграції.

На основі проведеного дослідження процесів міжрегіонального розвитку можна сказати, що в загальному розумінні міжрегіональне співробітництво є системою відносин, яка формується на засадах взаємовигідної співпраці між територіальними громадами та владою регіонів у різних сферах суспільного життя (економічного, соціального, політичного, культурного, екологічного розвитку територій із широким залученням місцевої спільноти).

Однак такий зміст цього поняття упускає деякі з головних принципів ефективного розвитку регіонів. Це вказує на обґрунтованість виокремлення інноваційного складника міжрегіонального співробітництва, що

зорієнтований на синергетичний ефект нарощення конкурентних переваг регіонів, що дасть змогу досягнути стабільного збалансованого соціально-економічного розвитку.

Необхідним є регулювання міжрегіонального співробітництва методами правового та адміністративного регулювання, фінансового забезпечення та економічного і фінансового стимулювання, що сприятиме ефективному залученню регіонів України до співпраці. Також підвищення конкурентоспроможності з використанням переваг синергетичного ефекту вимагає впровадження широкомасштабних інституціональних реформ, формування об'єктів нового типу, стратегічно важливих комплексів, здатних опанувати сучасні макротехнології, які дають найбільшу економічну віддачу в контексті зростання конкурентоспроможності регіонів.

Список літератури

1. Бельський П. Конкурентоспроможність національної економіки: питання теорії і світова практика / П. Бельський // *Суспільство і економіка*. – 2009. – № 314. – С. 201.
2. Данилов Ю. А. Что такое синергетика? Нелинейные волны. Самоорганизация / Ю. А. Данилов, Б. Б. Кадомцев. — М. : Наука, 1983. — С. 10—18.
3. Державна регіональна політика України: особливості та стратегічні пріоритети : монографія / З. С. Варналій, В. Є. Воротін, В. С. Куйбіда [таін.]; за заг. ред. З. С. Варналія. – К. : НІСД, 2007. – 768 с.
4. Електронна бібліотека Князева – А. Г. Кальченко [Електронний ресурс] – Режим доступу. URL: <http://www.ebk.net.ua/Book/OsnlogKalchenko/index.htm> (дата звернення 26.02.2013).

-
5. Мікула Н. А. Транскордонне співробітництво / Н. А. Мікула, В. В. Толкованов. – Київ, видавництво «Крамар», – 2011. – 259 с.
  6. Наукова бібліотека – Пепя Т. В. [Електронний ресурс] – Режим доступу. URL: www.nbuv.gov.ua/portal/so...les/55_pera.pdf (дата звернення 03.02.2013).
  7. Портер М. Э. Конкуренция / М. Э. Портер. – Москва: Вильямс, 2005. – 608 с.
  8. Регіональна політика в країнах Європи: Уроки для України / С. Максименко, Є. Кіш, М. Лендьел, І. Студенніков; за ред. С. Максименка / Центр Ін-ту Схід-Захід. – К. : Логос, 2000. – 171 с.
  9. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций) / В. П. Соловьев— Киев : Феникс, 2004. — 560 с.
  10. Сторонянська І. Міжрегіональні інтеграційні процеси в Україні: Тенденції та перспективи розвитку / Ірина Сторонянська. – Львів: ІРД НАН України, 2009. – 392с.
  11. Сугаков В. Й. Основи синергетики / В. Й. Сугаков — К. : Обереги, 2001. — 287 с. : іл. . — (Б-ка Держ. фонду фундамент. досліджень).
  12. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: наука о взаимодействии / Герман Хакен. — Москва—Ижевск : Институт компьютерных исследований, 2003. — 320 с.

РЕЗЮМЕ

Климович Ольга

Содержание и формы межрегионального сотрудничества

В статье проведено теоретическое исследование сущности и характерных признаков межрегионального сотрудничества. Рассмотрены особенности развития форм интеграционных связей и ключевые проявления синергетического эффекта в различных сферах деятельности региона. Предложена классификация форм межрегионального сотрудничества.

RESUME

Klimovych Olga

The content and forms of interregional cooperation

This article presents a theoretical study of the nature and characteristics signs of interregional cooperation. The peculiarities of the forms of integration links and key manifestations synergies in various fields of the region are considered. The classification of forms of interregional cooperation is worked out.

Стаття надійшла до редакції 28.02.2013 р.